

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО

EMPIRICAL STUDY OF THE FEATURES OF THE MANIFESTATION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF HIGHER EDUCATIONAL TEACHERS

Емоційний інтелект – ключова риса особистості людини. Сучасне розуміння емоційного інтелекту надзвичайно потрібне кожному, чия робота передбачає спілкування з людьми, особливо тим, хто впливає на інших. Тому розуміння викладачем емоційного стану студентів закладів вищої освіти є значущим. Метою цього дослідження є вивчення особливостей розвитку емоційного інтелекту у викладачів вищої школи. У статті представлено аналіз зв'язку між рівнем емоційного інтелекту та впевненістю в собі. Від рівня емоційного інтелекту залежить успішність професіонала, котрий не втрачає віру в себе та здатний контролювати власні переживання, а також почуття інших. Чим вправніше людина володіє емоційною сферою, тим потужнішою стає її волевільна сфера. Емпірично визначені особливості розподілу за типами рівнів емоційного інтелекту. Для опрацювання отриманих даних було застосовано статистичний підхід із залученням програмного забезпечення SPSS, зокрема: кореляційний аналіз (ранговий коефіцієнт кореляції Пірсона) та лінійну регресію. Проведена діагностика дала змогу виокремити особливості взаємодії між показником емоційного інтелекту педагога та рівнем його впевненості в собі. Математичний аналіз продемонстрував значний вплив розвиненості емоційного інтелекту на ступінь впевненості в собі. Аналіз обчисленого коефіцієнта кореляції засвідчує: що чим вище емоційний інтелект, то вищий ступінь впевненості, і навпаки. Емоційно розвинені педагоги демонструють більшу впевненість. Результати діагностики, крім того, вказують на крайні значення розвитку емоційного інтелекту – як надмірно високі, так і надто низькі, що вимагає подальшої індивідуальної та групової корекційно-розвивальної роботи.

Ключові слова: Емоційний інтелект, емоційний інтелект викладача, комунікативні навички, волевільна якість, впевненість у собі, психодіагностика.

Possessing emotional intelligence is a key attribute in an individual's makeup. A strong understanding of current insights on emotional intelligence is crucial for all, especially

those whose work revolves around human connections, and particularly for professionals whose roles directly impact others. Thus, the educator's effect on the emotional well-being of university students holds significant importance. This research aims to investigate the characteristics defining the emotional intelligence (EI) development in university educators' work. The article then delves into the connection between a teacher's EI level and their self-assurance. A strong level of emotional intelligence is shown to be key in shaping successful professionals, allowing them to foster self-confidence and skillfully navigate both their personal feelings and those of others. Individuals who demonstrate improved emotional self-regulation are likely to experience a corresponding increase in their motivational drive. This assertion is substantiated by empirical data delineating the distribution patterns across various levels of emotional intelligence. The analysis of the acquired information was conducted using statistical methodologies within the SPSS software suite, incorporating techniques such as correlation (specifically, Pearson's correlation coefficient) and linear regression analysis. The diagnostic phase of the analysis served to highlight the nuanced connections between a teacher's emotional intelligence proficiency and their motivational tendencies related to success. An examination of the data through mathematical methods revealed a notable link between emotional intelligence (EI) development and achievement motivation. The correlation coefficient analysis indicates a positive relationship: greater EI levels correlate with heightened motivation for success, while lower EI corresponds to diminished motivation. This finding suggests that educators with a higher degree of emotional maturity tend to exhibit greater motivation. Furthermore, the assessment uncovered instances of both excessively high and excessively low EI development, highlighting the need for targeted corrective and developmental interventions, both individually and in group settings.

Key words: Emotional intelligence, teacher emotional intelligence, communication skills, strong-willed qualities, self-confidence, psychodiagnostics.

УДК 159.942:378.011.3-051]:165.18
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.72.2.9>

Прядко Н.О.

к.психол.н., доцент кафедри інформатики та обчислювальної техніки Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Термін «емоційний інтелект» впровадив у 1995 році американський психолог, авторитетний фахівець у цій сфері Д. Гоулман, у книзі «Емоційний інтелект» [10]. Він визначає емоційний інтелект як уміння розуміти свої та чужі емоції й управляти ними. Це передбачає здатність відчувати власні емоції, керувати ними, регулювати їх та використовувати для досягнення цілей, наприклад, розв'язання задач. Впливати на емоційний стан оточуючих можна, наприклад, підтримуючи їх або заспокоюючи. Отже, вже з самого визначення цього явища стає очевидним, що

усвідомлена духовна енергія неминуче приносить відчутні, матеріальні наслідки від власних, обдуманих дій, а також тих, на чії емоції вони спрямовані. Більшість фахівців трактують «емоційний інтелект» як здатність розпізнавати емоції, розуміти їх та керувати ними, маючи на увазі як власні емоції особистості, так й емоції інших людей. Д. Гоулман стверджує, що здобуття успіху у навчанні та підприємництві неможливе без сформованого емоційного інтелекту, підкреслюючи важливість його розвитку, починаючи з дитинства. На думку Д. Гоулмана, розвинутий

емоційний інтелект також є ключем до розвитку лідерських здібностей [10].

Наразі розрізняють три основні напрями у дослідженні емоційного інтелекту: модель здібностей, запропонована Майером і Саловеєм, концепція емоційно-соціального інтелекту (ECI) Р. Бар-Она, а також модель емоційного інтелекту як сукупності емоційних компетенцій, розроблена Д. Гоулманом [10; 11].

У своїх працях Е.Л. Носенко та Н.В. Коврига визначають емоційний інтелект як інтегральну характеристику особистості, що є складовою її внутрішнього світу. Він трактується як спосіб вираження позитивного ставлення до себе, оточуючих та світу загалом, що підкреслює важливе значення емоційного інтелекту [6].

Виділяються міжособистісний та внутрішньоособистісний виміри емоційного інтелекту. Окреслено п'ятикомпонентну модель емоційного інтелекту, яка передбачає здатність особистості спрямовувати себе на певні дії та вміння вибудувати позитивні відносини з людьми навколо.

Н.В. Коврига презентував багаторівневий підхід до вивчення емоційного інтелекту, що поділяється на низький, середній та найвищий рівні [6].

Виявлено, що високі показники емоційного інтелекту (EI) здатні справляти позитивний вплив на фізичне та психічне здоров'я людини, її життєвий успіх, процес навчання, комунікацію та соціальну інтеграцію [3]. Зокрема, підвищений EI співвідноситься з дружнім стилем ведення розмов, який проявляється у поступливості, здатності адаптуватися, готовності до компромісів, щирості та відповідальності у взаємодії з оточуючими. Ключовим аспектом є емоційне управління навчальним процесом студентів, оскільки психологічні дослідження демонструють, що EQ можна розвивати протягом усього життя, і його можна вдосконалювати саме під час навчання [2].

Вчені встановили безпосередній взаємозв'язок між розвитком EI та успішністю студентів, визначаючи EI як визначальний компонент їхньої комунікативної здатності. Дослідження показують, що емоційний та навчальний інтелект є самостійними складовими. EI більш точно передбачає успішність у навчанні. Більше того, усвідомлення себе та інших, а також вміння використовувати ці знання для вирішення задач є основою для ефективного навчання [9]. Найбільш відчутні взаємодії EI з академічними успіхами спостерігаються під час виконання навчальних задач, коли задіяні емоційні навички. Слід підкреслити, що ці результати не є однозначними: з погіршенням успішності у навчанні, рівень самоконтролю емоцій підвищується. Незначний рівень когнітивного аспекту EI у таких учнів може бути збалансований шляхом розвитку складових емоційної регуляції [9].

О.І. Власова у своїх розвідках увиразнила онтологічні риси розгортання емоційного інтелекту, як складової соціальних умінь. Наголошується також на евристичній вазі емоційного інтелекту, що позитивно впливає на ефективність соціальної

взаємодії. Емоційний інтелект визначається через емоційно-інтелектуальну здатність емоційної чутливості, умінням контролювати емоції, а також емоційною освіченістю [1].

В. Моргун трактує емоційний інтелект як набір когнітивних умінь, що використовуються для обробки емоційної інформації та під час формування емоційного досвіду індивіда. Науковець виділяє три фази роботи емоційного інтелекту: когнітивну, емоційну та поведінкову. На пізнавальному етапі здійснюється розпізнавання, обробка та організація емоційного матеріалу; на емоційному – визначаються специфіки емоційних проявів; на поведінковому – емоційні знання застосовуються у конкретних вчинках [5].

К. Параскевова також досліджує емоційний інтелект як комплексну властивість, що охоплює здатність ідентифікувати емоції, розуміти їх та вміти ними управляти. EI слугує фундаментом для розвитку емпатії та співчуття. Високий рівень емоційного інтелекту сприяє контролю над агресією і тривогою, впливаючи на формування емоційної нестабільності [7].

Емпіричне дослідження, організоване нами, було проведено серед викладачів (104 особи) Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка та розгорнулося у три етапи. Спершу було обґрунтовано та застосовано дослідницьку програму. Вона передбачала використання розроблених нами анкет для оцінювання розуміння емоційних станів, а також застосування двох діагностичних методик.

За результатами первинного опитування вдалося встановити деталі щодо структурних елементів розуміння емоцій серед викладачів, які брали участь у дослідженні.

На основі наданих відповідей респондентів було сформовано три категорії:

1) до цієї категорії увійшли респонденти, котрі демонструють розуміння власних емоцій, проте не виявляють розуміння емоцій інших осіб;

2) до цієї групи потрапили респонденти, які вказали на відсутність розуміння як своїх, так і чужих емоцій;

3) до цієї категорії було віднесено респондентів, які, за їхніми оцінками, розуміють як власні, так і чужі емоції.

Розподіл респондентів у групи подано на рисунку 1.

Згідно з результатами дослідження, здатність розуміти власні та чужі емоції продемонстрували 42,4% викладачів. Водночас, майже кожний п'ятий (19,2%) демонструє розуміння власних емоцій, але нездатність розпізнавати емоції інших людей. Значна частина опитаних (38,4%) виявились неспроможними розрізняти ані власні, ані чужі емоційні стани. Варто відзначити, що жоден із респондентів не показав розуміння емоцій інших людей, але нерозуміння власних.

На другому етапі емпіричного дослідження було проведено вимірювання рівнів емоційного

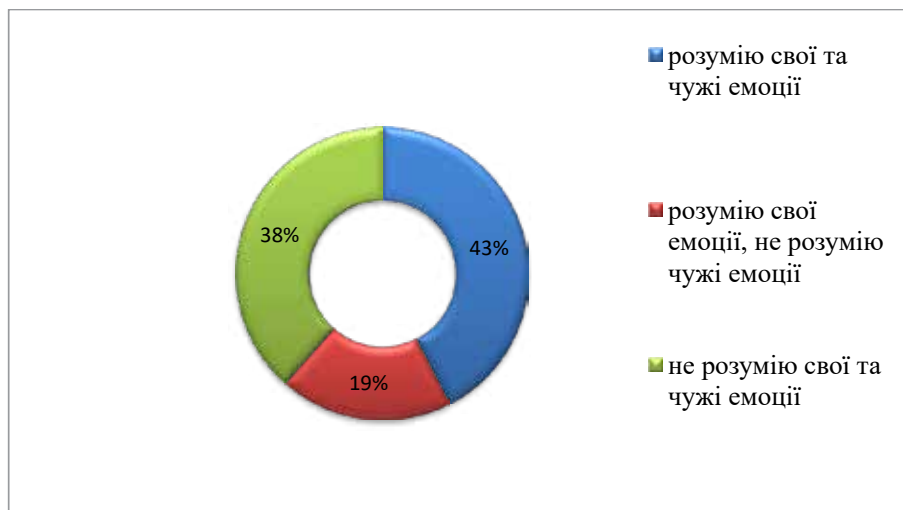

Рис. 1. Результати опитування щодо розуміння емоцій респондентами

інтелекту, використовуючи тест емоційного інтелекту авторства Н. Холл. Дана методика призначена для оцінки здатності індивіда розпізнавати зв'язок особистості з емоціями, а також ефективно управляти емоційним станом, приймаючи обґрунтовані рішення. Тест містить 30 тверджень та оцінює п'ять ключових складових:

- 1) усвідомлення власних емоцій;
- 2) регулювання власних емоцій (або, іншими словами, гнучкість та здатність відпускати емоції);
- 3) самомотивація (а саме, здатність свідомо управляти емоціями);
- 4) емпатія, тобто здатність відчувати та розуміти емоції інших людей;
- 5) розпізнавання емоцій оточуючих (або здатність впливати на емоційний стан інших) [4].

Згідно з представленими даними у таблиці 1, високий рівень емоційного інтелекту зафіксовано у 35,6% респондентів. Це свідчить про їхню здатність до глибшого розуміння як себе, так і інших людей. Зокрема, вони демонструють більшу ефективність у контролі над власними емоціями та поведінкою. Вони краще будують та підтримують міцні, гармонійні взаємини. Також, їм легше пристосовуватися до змін, долати складні життєві ситуації. У підсумку, вони мають більше шансів досягати успіхів у різних сферах життя, як особистій, так і професійній.

Отже, високий показник емоційного інтелекту вважається важливою рисою, що позитивно впливає як на особисте благополуччя, так і на налагодження гармонійних стосунків з навколишнім середовищем.

Середній рівень – у 51,9%. Це може свідчити про те, що є певне розуміння своїх та чужих емоцій, але це розуміння не є глибоким або всеосяжним. Людина здатна керувати своїми емоціями в більшості ситуацій, але може відчувати труднощі під час сильного стресу або емоційного збудження. Люди із середнім рівнем EI можуть функціонувати досить успішно в багатьох аспектах життя, але розвиток емоційного інтелекту до вищого рівня може значно покращити їхні міжособистісні стосунки, стійкість до стресу та загальну ефективність.

Низький рівень розвитку емоційного інтелекту проявився у 12,5% респондентів. Люди з низьким рівнем емоційного інтелекту можуть здаватися нечутливими, егоцентричними, імпульсивними або соціально незграбними. Розвиток емоційного інтелекту є важливим для покращення якості їхнього життя та взаємодії з оточуючими.

На третьому етапі емпіричного дослідження вимірювали рівні впевненості, застосовуючи тест С. Райдаса. За допомогою цієї техніки можна вивчити міру самовпевненості, а також виявити слабкі сторони. Методика універсальна, без обмежень щодо освіти, соціального положення та інших критеріїв. [8].

Тест С. Райдаса містить 30 тверджень, що характеризують різноманітні форми поведінки. На кожне з поставлених запитань існує 5 варіантів відповіді: від «дуже мені властивий» до «зовсім не притаманний». Кожній відповіді відповідає конкретна кількість балів, з позначками «плюс» або «мінус». Їх загальний підсумок дає змогу визначити рівень впевненості.

Таблиця 1

**Розподіл рівнів мотивації до досягнення успіху за результатами методики
«Діагностика емоційного інтелекту» Н. Холла**

Рівень	Високий	Середній	Низький
К-ть	37	54	13
%	35,6	51,9	12,5

Результати зафіксовані у таблиці 2. Згідно з табличними відомостями, значна частина викладацького складу продемонструвала високий (32,7%) та надзвичайно високий (7,7%) ступінь переконаності у власних силах. Така характеристика властива особам, котрі сповнені позитиву, вірять у себе, свої вчинки та висновки, та не надто переймаються поглядами оточуючих. Вони живуть у злагоді із власною сутністю та виявляють повагу до себе. Вони переконані у повноцінному розкритті свого потенціалу, включаючи здібності, вміння та навички, і не знаходять протиріч між своїм реальним та бажаним «Я», тобто відчують себе досконалими.

Середній рівень впевненості в собі спостерігається у 31,7% опитаних. Це вказує на певні сумніви у власних здібностях та силах, які виникають на різних життєвих етапах. Це може виражатися в конкретних сферах, де люди почуваються некомфортно. Отже, це особи, які прямують до втілення ідеального «Я», удосконалюючись у різноманітних життєвих аспектах згідно з ознаками свого ідеалу. Або ж, з іншого боку, це люди, що надмірно впевнені у собі, разом з тим розуміючи, що до ідеалу їм далеко, через що виникає розрив між їхнім уявленням «Я-реальне» та «Я-ідеальне».

Низький показник, що зафіксовано у 18,3% осіб, які брали участь у дослідженні, вказує на те, що вони схильні до тривожності. Це особи, які, ймовірно, піддаються впливу ззовні. Вони надзвичайно чутливі до критики, а похвалу сприймають з підозрою, адже не вірять у власну гідність. Особи з низькою самооцінкою усвідомлюють, що їм є над чим працювати, адже їхнє уявлення про себе не збігається з тим, ким вони прагнуть бути. Вони вдаються до самоаналізу, намагаючись зрозуміти, як наблизитися до власних ідеалів, та складають стратегічний план, що веде до бажаних звершень.

Дуже низький рівень самоствердження зафіксували у 9,6% опитаних. Ці люди стикаються зі значними труднощами на шляху до своїх цілей та досягнень, адже відчують колосальну прірву між «Я-реальним» та «Я-ідеальним». Зазвичай саме вони потребують психологічної підтримки та кваліфікованої допомоги, аби усвідомити, що майбутнє – у їхніх руках.

Варто підкреслити, що, базуючись на даних емпіричного дослідження, було виявлено певну стабільність взаємозв'язку між ступенем розвиненості емоційного інтелекту та показниками впевненості в собі. Отже, серед тих, хто продемонстрував найвищий рівень емоційного інтелекту, спостерігався високий рівень впевненості, в той час як дуже високий рівень поєднувався з середніми показниками впевненості у власних силах.

З метою визначення взаємозалежності між досліджуваними явищами було застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона. Результати дослідження представлено у таблиці 3.

Отримане значення коефіцієнта кореляції близьке до одиниці, що вказує на міцний взаємозв'язок між досліджуваними явищами. Більше того, взаємодія пряма: підвищення рівня одного явища корелює з підвищенням рівня іншого, і навпаки. Враховуючи, що похибка не перевищує 0,01, значна сильна кореляція між рівнем емоційного інтелекту та самовпевненістю. Це відкриває перспективу для подальшого вивчення, чи справді рівень емоційного інтелекту впливає на відчуття впевненості в собі.

Результати лінійної регресії представлені у таблицях 4 та 5, що знаходяться нижче.

У нашому контексті спостерігається взаємозв'язок між рівнем емоційного інтелекту та самовпевненістю, на що вказує статистична значущість за критерієм Фішера, що ілюстровано в таблиці 5.

Таблиця 2

Кількісні показники та відсотковий розподіл рівнів впевненості у собі за методикою С. Райдаса

Рівень	Дуже невпевнений у собі	Скоріше не впевнений, ніж впевнений	Середнє значення впевненості	Впевнений у собі	Занадто самовпевнений
К-ть	10	19	33	34	8
%	9,6	18,3	31,7	32,7	7,7

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона (Correlations)

		Рівень емоційного інтелекту	Впевненість
Рівень емоційного інтелекту	Pearson Correlation	1	,855**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	104	104
Впевненість	Pearson Correlation	,855**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	104	104

Примітка. ** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Таблиця 4

Сумарна модель лінійної регресії (Model Summary)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,855 ^a	,731	,728	,35524

Примітка. a. Predictors: (Constant), Рівень емоційного інтелекту

Таблиця 5

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	34,965	1	34,965	277,075	,000 ^a
	Residual	12,872	102	,126		
	Total	47,837	103			

Примітка. a. Predictors: (Constant), Рівень емоційного інтелекту

b. Dependent Variable: Впевненість

Коефіцієнт множинної детермінації (R Square) вказує на частку варіативності залежної змінної, яка пояснюється регресійною моделлю. Таким чином, 73,1% змін у впевненості зумовлені емоційним інтелектом, а решта 26,9% припадають на похибку.

Отже, здійснення математичної обробки зібраних даних, виявило, що рівень емоційного інтелекту має суттєвий вплив на ступінь впевненості особистості в собі. Вивчивши характер взаємозв'язку, можна дійти висновку, що чим вищий емоційний інтелект, тим сильніша віра у власні здібності. Відповідно, сучасний викладач вищого навчального закладу зобов'язаний розбиратися та мати глибоке розуміння феномену «емоційного інтелекту». Сьогодні роль викладача не зводиться лише до передачі знань, сприяння розвитку практичних навичок та оцінювання здобутків студентів. Сучасний викладач повинен уміти взаємодіяти зі студентами на рівні емоцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 308 с.

2. Грузинська І.М. Теоретичні аспекти проблеми емоційного інтелекту у юнацькому віці : *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2017. Вип. 5. № 50. С. 88–95.

3. Лелюх-Степанчук О.О. Емоційний інтелект як проблема психологічної науки : *Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. 2018. Том X. Вип. 31. С. 83–92.

4. Методика визначення півня емоційного інтелекту Н. Холла URL:<https://www.pdau.edu.ua/content/diagnostyka-emociynogo-intelektu-n-holl> (дата звернення 30.04.2025).

5. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості: *Постметодика*. 2010. Вип. 6. № 97. С. 2–15.

6. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект як інтегральна особистісна властивість. *Практична психологія і соціальна робота*. 2008. № 9. С. 22–27.

7. Параскевова К.Г. Емоційний інтелект як чинник регуляції емоційно-мотиваційної сфери особистості : Автореф. дис. ... к.психол.н. Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2015. 17 с.

8. Тест «Впевненість в собі» (тест Райдаса) URL:<http://um.co.ua/2/2-2/2-25034.html> (дата звернення 30.04.2025).

9. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): Навчально-методичний посібник. Вінниця : Вид-во «Діло», 2019. 105 с.

10. Goleman D. Emotional intelligence. Why it can matter more than IQ? Bantam Books, 1995. 661 p.

11. Salovey P., Mayer J. Emotional intelligence : *Imagination, Cognition and Personality*, 1990. Vol. 9, No. 3. P. 185–211.